

Ar alyş halkasy

Category: Kitapcy, Publisistika
написано kitapcy | 26 января, 2025
Ar alyş halkasy AR ALYŞ HALKASY

Öňňin... telewizoryň pultuny basyşdyryp kanallaryň arasynda ýüzüp ýörkäm, «Hanna Arendt» awtobiografik kinofilmine gabat geldim. Tomaşa eden epizodlarym nasist generaly Adolf Eýhmanyň MOSSAD tarapyndan Argentinada ele salnyp, Ierysaline getirilişini we 1961-nji ýylda sud edilişini gürrüň berýän ýerleridi.

«The New Yorker» amerikan žurnalynyň adyndan sud mejlislerune gatnaşan syýasatşynas Hanna Arendtiň derňew işi hakdaky tankydy ýazgylary onuň öz jöhit jemagaty tarapyndan uly nägilelik bilen garşylandy.

Nasistler döwründe Germaniýadan gaçmaga mejbur bolan, Fransiýadaky konslagerlerden kynlyk bilen gaçyp ABŞ-ne giden Arendtiň sud prosesine gönükdiren tankydyňa onuň iň ýakyn dostlary-da düşünesi gelmedi.

Arendtiň aýdýanlary düşünmez ýaly zat däl-di:

Derňew işini «günäkäriň we nasistik režimiň üstünden däl-de, taryh boýunça amala aşyrylyp geline antisemitizmiň (jöhit

duşmançylygy) üstünden ýöreden baş prokuror Gideon Hausneri «erbet we arzan ritorikada» aýyplady...

Suduň kararyny Eýhmanyň haýsy etmişleri edendiginiň üstünden däl-de, jöhitleriň genosid döwründen gören horluklarynyň üstünden bermegini tankyt etdi...

Şeýle-de:

Argentinadan Eýhmanyň bikanun ýagdaýda alnyp gaçylmagyny hukuka ters hasaplap tankyt etdi...

Ysraýylyň premýer-ministri Ben Gurionyň sud mejlislerini tomaşa öwürmegini ýazgardy...

Arendtiň Ysraýylyň derňew işini ar almagyň serişdesune öwürendigi hakdaky kesgitlemeleri dünýäni ikä böl-di.

Türkiýedenem käbir intellektuallar bu çekişmä goşuldy.

* * *

1962-nji ýylyň 13-nji iýuny.

Musulman sosialist Nuretdin Topçy «Yeni İstiklal» žurnalynda suduň karary barada şeýle ýazdy:

– Eýhmana ölüm jezasy berildi. Bu hadysany tebigy hasaplamak gerek. Çünki ol millionlarça jöhidiň ganyna galypdy. Biz bu ölüm jezasynyň hukuk tarapyny jedelleşmän diňe ýakyn we uzak geljekde döretjek güýji bilen çaklaýan ruhy-jemgyýetçilik netijelerine yşarat edesimiz gelýär.

– Ysraýyl Eýhmany dardan asmak bilen ondan jöhüt dünýäsiniň

aryny aldy. Emma bu ar alma nämä ýarady? Waka ýöne bir ölüm jezasynyň berilýän sahnasy millionlarça adamyň ýüregini sowatdy. Ýöne munuň bilen birlikde Germaniýada, Awstriýada, Argentinada, Meksikada jöhitleriň garşysyna bolup geçen demonstrasiýalar oýlandyryjydyr.

Eýsem bu ýürek sowatma meýli bulen halkyň ykbaly howp astyna salynmandyrmy?

– Ysraýylyň ýagdaýynyň nähili boljakdygyny çaklamak kyn däl. Jöhitler özleri üçin iň uly betbagtlygy elin taýýarladylar... Dogry ýa-da nädogry ar almak hyjuwy bilen akdyrylan ganlar adamzat taryhynyň ähli döwürlerinde betbagtçylyklar bilen heläkçilikleriň gözbaşy bolupdyr.

Aýratynam indiwidleriň ganyna bulaşan bu ar alyş bir topbaga ýa-da halka gönükdirilen bolsa, ol jemagatyň we halkyň durmuş we nägilelik bildirmek güýjüni soňsuz formada artdyrýar...»

* * *

Jöhit Hanna Arendt bilen musulman Nuretdin Topçy bir pikirde tapyşdy:

Adalatyň, hukugyň ar alyş guralyna öwrülmegi eýesini kör eder, daş-töweregini görkezmez we ahyrynda olam şoňka meňzeş akýbete uçarar...

Öňňin...

Ysraýyl bilen «Hamasyň» ýaraşyk baglaşjakdygy hakdaky habarlar dünýäde uly gyzyklanma tolkunyny döretdi. Emma Ysraýylyň premýer-ministri Netanyahu «Hamasyň» şertlerine boýun bolmak

Ysraýyla betbagtçylyk getirer» diýip, hüjümleri dowam etdirjekdigini aýtdy.

Ine... Gürrüň aýlanyp-dolanyp, simwoliki manyda 1961-nji ýyldaky Eýhman derňewine gelýär: Ar alyş jeza guraly bolup bilmez. Ýogsa näme: nasistlerem ar almak maksady bilen alty million jöhidi gyrmadymy?

Ar alma ýeňişiniň ömrüniň gysgadygy görle-görle gelinýär...

Ar alma odunyň wagty-sagady gelende eýesini-de hökmany suratda ýakýandygy görle-görle gelinýär.

Netanýahu ýaly agressiýadan, öçden güýç alýn syýasatçylar ýurtlaryny, jemgyýetlerini ar alyş halkasyndan çykarmaýar.

Nähili gymmada düşende-de, adalaty we külli adamzady tutanýerlilik bilen goramak gerek...

Ýogsam bolmasa, durmuşy we syýasaty başdan geçirişiňiz başgalardan ar almaga esaslanýan bolsa, terrorçy toparlardan tapawudyňyz bolmaz!

Şuny ýatdan çykarmaň:

Ähli terrorçy toparlar «agressiýa, öç almaga mejbur bolýarys» bahanasynyň yzyna bukulýarlar...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 09.02.2024 ý. Publisistika